

Проблеми захисту підприємництва в адміністративному судочинстві

В.П. Пономарьов

кандидат юридичних наук,
доцент, заслужений юрист,
доцент кафедри
конституційного,
адміністративного та
міжнародного права,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

У статті викладено, що на сьогодні в Україні, як і до створення адміністративних судів, залишається невирішеною проблема судового захисту підприємців у сфері публічно-правових відносин від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень. Аналізується практика та законодавство про охорону прав підприємців, в напрямку запровадження більш досконалого механізму судового захисту підприємців.

В статті изложено, что на сегодня в Украине, как и до создания административных судов, остается нерешенной проблема судебной защиты предпринимателей в сфере публично-правовых отношений от правонарушений действий субъектов властных полномочий. Анализируется практика и законодательство об охране прав предпринимателей, в направлении внедрения более совершенного механизма судебной защиты предпринимателей.

The article stated, that today in Ukraine, as in the creation of administrative courts, remains an unresolved problem of the judicial protection of businessmen in the field of public relations from the illegal actions of authorities. The practice and legislation on the protection of the rights of entrepreneurs, in the direction of introduction of more perfect mechanism of judicial protection of entrepreneurs.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний суд, адміністративний позов, позивач, відповідач.

Постановка проблеми

Проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності набула особливої значущості після закріплення в ст. 42 Конституції України права кожної людини на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Про захист підприємців від втручання в їхню діяльність державних органів ідеться також у інших статтях. Відповідно до ст. 55 Конституції України [17] кожному, у тому числі підприємцям, «гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Крім того, відповідно до ст. 56 конституції «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями,

діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Однак, як свідчить практика, права підприємців часто порушуються через незаконне втручання в їхню діяльність саме державних органів. Підприємці нерідко безпорадні перед незаконними діями державних органів, особливо органів державної податкової служби та податкової міліції, митних, антимонопольних та інших контролюючих органів, а також органів місцевого самоврядування. Непоодинокими є випадки порушення прав підприємців іншими суб'єктами, що здійснюють владні управлінські функції, у тому числі делеговані чинним законодавством.

Виникла необхідність створення дієвого механізму захисту прав підприємництва. Такий механізм, перш за все, повинен за-

безпечити захист підприємців від свавілля чиновників, оскільки останні наділені значним обсягом владних повноважень і можуть приймати рішення, обов'язкові для виконання. Саме тому потреба контролю за діями виконавчої влади цілком логічно викристалізувалася в ідею створення незалежних адміністративних судів, які є невід'ємним атрибутом сучасної демократичної правової держави та однією з гарантій дотримання законності у сфері публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності розглядалися та досліджувалися В. Авер'яновим, В. Стефанюком, Ю. Бітяком, І. Коліушко, Р. Корнутою, Р. Куйбідою, Г. Ткач, О. Янчук і багатьма іншими вітчизняними юристами.

Так, Р. Корнута дійшов висновку, що «відносини, в яких орган державної влади (чи уповноважений представник такого органу) діє з приводу і для реалізації функцій і завдань держави, реалізації її цілей... слід визнати такими, що належать до публічного права»; «стороною конституційних правовідносин щонайменше з одного боку завжди виступає орган державної влади». Ще більш цікавим є таке його твердження: «...діяльність держави, навіть якщо вона правомірно і небезпідставно втручається в права і свободи особи, підлягає контролю щодо її інтенсивності» [5, с. 151- 155]. Посилаючись на Концепцію реформи адміністративного права, В. Авер'янов стверджував, що «тут переважають стандартні радянські і, так би мовити, «неорадянські» підходи і штампи. Зокрема, усупереч цілям згаданої Концепції в підручниках, як правило, не враховується головна спрямованість адміністративного права – на забезпечення прав і свобод людини і громадянина...» При цьому він наголошував на необхідності «створення якісно відмінного від колишнього адміністративно-правового режиму регулювання відносин між державою, її органами та посадовими особами і

громадянами» [2, с. 6-9]. За твердженням Р. Куйбіди, «побудова системи адміністративних судів має забезпечити доступність правосуддя для людини і незалежність від стороннього втручання, особливо від органів виконавчої влади» [6, с. 158]. На думку В. Авер'янова, «громадянин мав би стати в певному сенсі «рівноцінним» учасником стосунків з державою». За його твердженням, «забезпечення подібної «рівноцінності» повинно становити стрижень сучасної адміністративної правотворчості і правозастосування, що потребує «комплексного реформування багатьох інститутів українського адміністративного права» [2, с. 9]. Учений також стверджував, що «створення вітчизняної системи адміністративних судів має сприяти забезпеченню доступності до правосуддя». Ці суди повинні забезпечити «будь-якій особі, права та свободи якої порушені, ефективні засоби правового захисту від органів публічної влади, незалежно від їх рівня», не повинні бути перевантажені справами, мати нетривалий термін розгляду справ тощо [1, с. 399]. Досліджуючи перспективи становлення адміністративного судочинства України, В. Стефанюк позитивно розцінив процес «формування підсистеми спеціалізованих адміністративних судів». Стверджуючи про існуючу в Україні «юридичну нерівність сторін», він заявляв про необхідність при створенні адміністративних судів досягти такої мети: «поставити органи державного управління, органи місцевого самоврядування, посадових і службових осіб в рівні процесуальні умови з громадянами та юридичними особами у разі виникнення між ними правового спору» [3, с. 64]. Стосовно необхідності оновлення змісту українського адміністративного права Г. Ткач стверджувала, що у формуванні фундаментальних принципів адміністративного права європейських держав «провідну роль... відіграли суди» [7, с. 34]. Досліджуючи пріоритети розвитку українського адміністративного права, І. Коліушко акцентував увагу на тому, що «система публічної адміністрації в Україні та її адміністративне право повинні від-

повідати цінностям і принципам, якими керується Європейський Союз, зокрема, принципам верховенства права, законності, відкритості, підконтрольності, прозорчості, процедурної справедливості, своєчасності, професіоналізму та професійної доброчесності, відповідальності тощо» [4, с. 12].

Із набранням чинності з 1 вересня 2005 р. одеском адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [18], адміністративне судочинство стало самостійним видом судочинства поряд із конституційним, цивільним, господарським, кримінальним. Адміністративні суди та суди загальної юрисдикції (як адміністративні суди) відповідно до статей 17-18 КАС України почали розглядати адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень та інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Створення адміністративних судів в Україні є значним позитивним кроком у розвитку держави та суспільства. Адміністративна юстиція в Україні як інститут судового захисту прав підприємців (як фізичних осіб-підприємців, так і засновників юридичних осіб) від порушень з боку влади представлена спеціалізованими адміністративними судами й адміністративним судочинством.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

На сьогодні в Україні, як і до створення адміністративних судів, залишається невіршеною проблема судового захисту підприємців (як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних) у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів у процесі здійснення ними владних управлінських функцій.

Формування цілей статті

Важливе значення має як реальне здійснення підприємцями своїх прав і вико-

нання обов'язків, а також забезпечення здійснення наданих законодавством можливостей щодо припинення порушень їх прав, відновлення прав, компенсації збитків, заподіяних цими порушеннями. Актуальність захисту прав підприємців зумовлена й тим, що хоча в Україні в цілому створена достатня нормативна база підприємництва та адміністративні суди, проте вони не забезпечують повною мірою поєднання свободи підприємництва та конкуренції з належним захистом прав підприємців. Слабкість і недосконалість правового захисту підприємництва, неповна врегульованість значних його аспектів, неузгодженість нормативних актів негативно впливають на ефективність підприємництва в Україні. Деякі з чинних охоронних правових засобів підприємницької діяльності, у тому числі засоби захисту, недосконалі як у їх визначенні, а також процедури реалізації таких засобів. Це знижує дієвість забезпечення захисту підприємництва та зумовлює необхідність аналізу практики та законодавства про охорону прав підприємців, у тому числі для визначення шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проведені дослідження, у тому числі експертне опитування суддів адміністративних судів, виявили фактори, що стримують ефективну реалізацію ідей, закладених в основу процесуальних особливостей адміністративного судочинства [8]. Ці дослідження дали змогу зробити висновок, «що судді ще не набули досвіду і не усвідомили потребу застосовувати у повній мірі принцип офіційності адміністративного процесу. Тому вони формально підходять до оцінки обґрунтованості клопотань позивачів про забезпечення позову», «не всі судді... проявляють активність у зборі доказів та вжитті заходів, як те передбачено принципом офіційності» [18, ч. 4 ст. 11]. Судді не встигають провести розгляд і вирішення справи навіть у 2-місячний строк, тим паче зараз, коли цей строк, зменшений Законом України

«Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. [19] до 1 місяця. За висновками дослідників, «очевидно, причина перевищення встановленого законом строку – завантаженість суду справами. Деякі судді прямо вказували на цю умову здійснення судочинства» [8, с. 146]. Судді «при неподанні доказів суб'єктом владних повноважень, вирішують справу на основі наявних доказів, використовують інститут письмового провадження». Лише «незначна частина суддів вказує, що застосовує вимоги до діяльності суб'єктів владних повноважень при вирішенні питання про її правомірність (зокрема, справедливість, розсудливість, добросовісність тощо). Такі судді знають зміст Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [20] та постійно вивчають рішення Європейського суду з прав людини». Але «частина суддів через недостатню імперативність норми частини другої статті 8 Кодексу [18] («урахування судової практики Європейського суду з прав людини») взагалі не вважають за необхідне постійне вивчення рішень цього Суду. Тому незастосування вимог ч. 3 ст. 2 КАС України [18] вони мотивують тим, що достатніми є спеціальні вимоги, закріплені у відповідних законах про діяльність суб'єкта владних повноважень» [8, с. 145]. У наведених дослідженнях вказано справи, які свідчать про невиконання завдань адміністративних судів, що впливають із п. 3 ч. 3 ст. 2 КАС України: «У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення». У разі виникнення у суду сумнівів у достовірності таких обставин, суд «має дослідити їх та дати правову оцінку усім рішенням, діям чи бездіяльності, які зачіпають право позивача, що є предметом судового захисту у даній справі» [8, с. 16-17]. Дослідження показали, що інститут «виходу за межі позовних вимог [18, ч. 2 ст. 11] як один із проявів принципу офіційності ви-

користовується судами вкрай рідко» [8, с. 17]. Більше того, суб'єкти владних повноважень інколи звертаються з позовом до адміністративного суду та притягають фізичних (юридичних) осіб як відповідачів у випадках, передбачених підзаконними нормативними актами, а не законами, як того вимагає п. 5 ч. 4 ст. 50 КАС України [8, с. 37]. Тобто, суди відкривають провадження за такими позовами, не враховуючи відсутність у суб'єкта владних повноважень передбаченого законом права на звернення до адміністративного суду [18, п. 4 ч. 1 ст. 17]. Водночас ст. 50 КАС України вказує вичерпний перелік таких можливих звернень суб'єкта владних повноважень [8, с. 38].

Інколи суди на порушення ст. 21 КАС України застосовують процедури адміністративного судочинства для вирішення поряд із публічно-правовим спором (наприклад, між обласною спілкою споживчих товариств і виконавчим комітетом селищної ради про визнання недійсним зобов'язання) також приватного спору, хоча вимога про підтвердження права власності не належить до розгляду в порядку адміністративного судочинства. Відносини між спілками споживчих товариств, між споживчими товариствами не є публічно-правовими [8, с. 41]. Іноді суди відмовляють у задоволенні позову лише через те, що оскаржена дія суб'єкта владних повноважень не спрямована на зміну правового статусу позивача, і не враховують того, що такою дією можуть порушуватись інші права, які має позивач [8, с. 44].

Позовні вимоги про визнання актів перевірки підприємця незаконними окремі суди відмовляються включати до компетенції адміністративних судів. У той час як позовна вимога про визнання протиправним акта контролюючого органу, що складається за результатами перевірки, належить до розгляду в порядку адміністративного судочинства. Однак, установивши відсутність порушення права, свободи чи інтересу позивача з боку суб'єкта владних повноважень, суд відмовляє у задоволенні позову [8, с. 44-45].

У судовій практиці зустрічаються випадки використання судом інституту зустрічного позову, хоча він і не передбачений у КАС. Оскільки суди можуть об'єднувати в одне провадження кілька вимог, що належить розглядати в порядку різного судочинства, тільки в тому разі, коли це прямо передбачено законом (ч. 3 ст. 21 КАС України) [8, с. 46].

Висновки прокоментованих досліджень, наведених у науково-практичному виданні В.Г. Перепелюка [8], в основному збігаються з твердженнями Т.О. Коломоєць [9] та інших юристів. Так, Т.О. Коломоєць справедливо вважає, що важливим принципом в адміністративному судочинстві є принцип офіційності, який обумовлює основні відмінності адміністративного судочинства від цивільного: «Офіційність полягає в активній ролі суду і за своїм змістом обмежує дію принципів змагальності і диспозитивності. Наявність принципу офіційності обумовлена специфікою публічно-правових відносин, яка полягає у тому, що в учасників таких правовідносин, як правило, нерівні можливості». Особливістю адміністративного судочинства вона вважає те, що «у судовому процесі особі протистоїть потужний адміністративний апарат. У зв'язку з цим у сторін заздалегідь складаються нерівні вихідні можливості. Щоб збалансувати їх, адміністративний суд повинен відігравати активну роль у судовому процесі з тим, щоб сприяти особі у захисті її прав. Тому адміністративний суд має вжити всіх передбачених законом заходів, щоб порушені владою права були захищені» [9, с. 99]. На нерівні можливості сторін у адміністративному судочинстві вказується в науковому виданні «Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у двох книгах / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка»: «...певні факти згідно з принципом розподілу влади можуть бути встановлені тільки суб'єктом владних повноважень» [11, с. 132]. Більше того, «органи влади фактично безпідставно, на власний розсуд відмовляють у наданні інформації, відносячи її до інформації з обмеженим досту-

пом...» [11, с. 202]. На заваді отримання доступу до публічної інформації стоять недосконалість нашого законодавства та «ментальність» нашої влади, чиновників, неусвідомлення ними ролі держави, як «публічно-сервісної» структури» [11, с. 206]. Про це також твердить О.І. Миколенко, посилаючись на те, що у юридичному спорі з суб'єктом владних повноважень особа, яка бере участь у справі, не може самостійно надати докази [10, с. 220]. Про це заявляє Н. Писаренко: «Спір, віднесений до адміністративної юрисдикції, виникає, як правило, з відносин між нерівними учасниками» [12].

Із урахуванням викладеного, суть принципу офіційності або об'єктивного дослідження всіх обставин адміністративної справи з боку суду полягає в тому, що адміністративний суд має можливість за власною ініціативою дослідити суть спірних публічно-правових відносин [11, с. 132] і встановити правдивість усіх важливих для прийняття ним рішення фактичних обставин справи [9, с. 99]. Так, Т.О. Коломоєць справедливо стверджує, що адміністративний суд повинен активно підтримувати хід провадження, досліджувати фактичні обставини справи в найбільш повному обсязі. Для цього суд повинен сприяти активній участі учасників провадження в дослідженні фактичних обставин справи та їх з'ясуванні. Вона наголошує на тому, що адміністративний суд, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує виключно тим, на що посилаються сторони, повинен повністю встановити обставини справи, щоб ухвалити справедливе та об'єктивне рішення. І це не дивно, тому що майже завжди судові рішення в адміністративних справах так чи інакше стосуються публічних інтересів. За її твердженням, публічні інтереси не слід змішувати з інтересами державних органів, органів місцевого самоврядування, окремих посадових осіб [9, с. 99]. Зокрема, Т.О. Коломоєць твердить, що «специфіка доказування в адміністративному судочинстві полягає у тому, що у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта

владних повноважень обов'язок щодо доведення правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову [9, с. 94]. Коломоєць та інші юристи [11, с. 309] вважають, що в адміністративних справах із урахуванням змісту ч. 2 ст. 71 КАС України запроваджено презумпцію вини відповідача-суб'єкта владних повноважень [9, с. 95, 120-122]. Хоча водночас вони звертають увагу на те, що ч. 3 ст. 2 КАС України «закріпила критерії правомірності дій суб'єкта владних повноважень» [11, с. 117]. Зрозуміло, що, розглядаючи одночасно положення ч. 2 ст. 71 та ч. 4 ст. 11, ч. 3 ст. 2 КАС України, юристи цілком слушно стверджують, що суд «не повинен бути стороннім спостерігачем під час розгляду справи» [9, с. 99; 11, с. 310], оскільки на суд покладено обов'язок вживати передбачені законом заходи, необхідні для всебічного та повного з'ясування обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи [9, с. 95]. Так само на активну роль адміністративного суду, яку він повинен відігравати у процесі, щоб урівноважити нерівні можливості особи й суб'єкта владних повноважень, вказує Н. Писаренко [12].

За твердженням Т.О. Коломоєць та інших авторів [11, с. 310], позивач навіть не зобов'язаний давати правову аргументацію своїх вимог. Однак, на їх думку, якщо позивач навів правове обґрунтування своїх вимог, суд не зв'язаний ним і самостійно дає правову оцінку обставинам у справі. З їхніми оцінками та вимогами активної ролі суду в адміністративному судочинстві збігається їх твердження про те, що у функціонуванні адміністративної юстиції в Україні слід враховувати стратегічний курс країни на входження до ЄС, а отже – відповідність національної правової системи визнаним і прийнятим міжнародно-правовим стандартам, одним із яких є адміністративне судочинство [9, с. 22; 11, с. 137-149; 16, с. 525].

Як до часу створення адміністративних судів, так і після початку їх діяльності

більшість юристів обстоює необхідність дотримання принципу верховенства права в адміністративному судочинстві. Причому кожен знаходить свої аргументи на користь таких тверджень. На думку В. Стефанюка, «принцип верховенства права, що означає підпорядкування діяльності державних інституцій потребам реалізації та захисту прав людини», причому «адміністративне праворозуміння принципу верховенства права полягає в тому, що згідно з цим принципом ключовими характеристиками адміністративного права мають стати не «управлінська», а тим більше «каральна» його функції, а дві нові: правозабезпечувальна (пов'язана із забезпеченням реалізації прав і свобод людини) і правозахисна (яка полягає в захисті порушених прав) [13]. У твердженні Ю. Битяка [14] «розкривається зміст принципу верховенства права крізь призму конституційних положень і рішень Європейського суду з прав людини, з'ясовується зв'язок між верховенством права і законністю, визначається значущість цих принципів для здійснення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції». Такої ж думки дотримуються інші автори [11, с. 124]. У цьому зв'язку слушним є твердження В.В. Румянцевої про те, що «суб'єкти підприємницької діяльності можуть скаржитись до Європейського суду, то це можуть бути стаття 6 §1 (право на справедливий судовий розгляд), стаття 1 Протоколу №1 (право на вільне володіння своїм майном) та ін.» [15]. На підтвердження своїх слів вона та інші автори [16, с. 548-552] посилаються на Рішення Європейського суду у справі «Совтрансавто-холдинг проти України» (рішення від 25 липня 2002 р., у якому Європейський суд з прав людини констатував порушення Україною ст. 6 та ст. 1 Протоколу 1 Конвенції [20] та зобов'язав Державу-відповідача (Україну) у своєму окремому рішенні від 2 жовтня 2003 р. сплатити заявнику такі суми: 500 000 євро, як відшкодування за матеріальну шкоду; 75 000 євро, як відшкодування за моральну шкоду; 50 000 євро як відшкодування судових витрат [15].

Висновки

В адміністративному судочинстві однією з головних засад має стати принцип офіційності, згідно з яким суд повинен відігравати ще більш активну, ініціативну роль. Така роль зумовлена фактичною нерівністю підприємців і адміністрації в можливостях подавати докази та обстоювати свою позицію, а також публічним характером спору, який полягає зокрема у тому, що рішення у справі прямо чи опосередковано може стосуватися інтересів великої кількості людей чи організацій. Адміністративний суд повинен мати широкі можливості щодо збору та дослідження доказів, залучення до процесу зацікавлених осіб, перевірки умов відмови від позову тощо. Особливе значення в адміністративному судочинстві принципу верховенства права полягає, зокрема, у тому, що при оцінці рішень, дій чи бездіяльності адміністрації суд не повинен керуватися правовими актами, застосування яких порушувало б права та свободи людини, а також підприємців. Принцип гласності, поряд із традиційним його розумінням, в адміністративному судочинстві повинен означати також вільний доступ громадськості до судових рішень адміністративних судів. Судові рішення стосовно нормативно-правових актів повинні публікуватися в порядку, передбаченому для офіційного оприлюднення цих актів. Специфіка ж принципу диспозитивності проявлятиметься в контролі адміністративного суду за реалізацією диспозитивних прав сторонами з метою захисту прав, свобод, правових інтересів сторін і будь-яких інших осіб при розпорядженні сторонами своїми правами щодо заявлених вимог. Адміністративний суд повинен також використовувати передбачену КАС можливість вийти за межі позовних вимог, якщо це зумовлено необхідністю відновити порушені адміністрацією права людини або юридичної особи.

Результатом реалізації ідеї адміністративної юстиції повинно стати відчуття впевненості та захищеності підприємців у відносинах із владою. Діяльність адмі-

ністративних судів повинна стимулювати чиновників до відповідального та добросовісного ставлення у здійсненні владних повноважень. За таких умов принцип відповідальності адміністрації за свою діяльність перед фізичними та юридичними особами набуде реального змісту.

Що стосується пропозицій, то треба постійно аналізувати стан захисту підприємців від свавілля чиновників і виробляти необхідні заходи щодо виникнення подібних порушень у майбутньому. Для підприємців нерідко проблемою є правильний вибір і ефективне застосування передбачених законодавством засобів захисту – тих правових засобів, за допомогою яких можна запобігти, припинити, усунути порушення прав, а також компенсувати збитки, завдані їх порушенням. Тому необхідним для підприємців є також правильний вибір оптимального засобу захисту порушеного права в певній ситуації, що може реально впливати на забезпечення стабільності та надійності їх положення. Для цього слід використовувати засоби масової інформації з метою популяризації випадків активного захисту підприємців і виховувати у них впевненість у своїх захисних діях. Щоб змусити правопорушника припинити дії, які порушують права підприємця, або запобігти неправомірним діям чиновників, підприємця необхідно добре знати положення законодавства, що регулює різні засоби захисту, і вміти їх застосовувати. Таким чином, результати діяльності підприємців багато в чому залежать від їх правової грамотності, активності, уміння захистити свої права, забезпечити відновлення порушених прав.

Для того, щоб скоротити термін ведення адміністративних справ, треба на законодавчому рівні закріпити заборону адміністративним судам перевіряти рішення, дії чи бездіяльність адміністрації на предмет їхньої доцільності, якщо вони прийняті (вчинені) на власний розсуд на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Оскільки виконання рішень адміністративних судів здебільшого покладається на са-

мого відповідача (суб'єкта владних повноважень), необхідно розробити та запровадити більш досконалий механізм, що гарантував би неухильне виконання цих рішень.

Передбачити наперед усі проблеми, які

ще виникнуть у діяльності адміністративних судів, неможливо. Саме судова практика зможе вказати додаткові варіанти вирішення проблем адміністративного судочинства, у тому числі у сфері захисту підприємництва.

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс : Підручник : у двох томах : Том. 1. Загальна частина / Ред. Колегія : В.Б.Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.
2. Авер'янов В. Проблеми формування нової доктрини адміністративного права / В. Авер'янов // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 6-9.
3. Стефанюк В. Перспективи становлення адміністративного судочинства України / В. Стефанюк // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 61-69.
4. Коліушко І. Пріоритети розвитку українського адміністративного права / І. Коліушко // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 10-13.
5. Корнута Р. Визначення поняття публічного права в праві України / Р. Корнута // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 151-156.
6. Куйбіда Р. Проблема створення адміністративних судів / Р. Куйбіда // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 157-160.
7. Ткач Г. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальне значення для оновлення змісту українського адміністративного права / Г. Ткач // Адміністративне право в контексті європейського вибору України. Збірник наукових праць. – К. : Міленіум, 2004. – С. 34-41.
8. Перепелюк В. Г. Адміністративне судочинство : проблеми практики : [посібник] / [Володимир Перепелюк] ; Центр політ.-прав. реформ (ЦППР). – К. : Конус-Ю, 2007. – 270 с.
9. Адміністративне судочинство України : Підручник : За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2008 – 256 с.
10. Миколенко О.І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні : Навчальний посібник / О.І. Миколенко. – Харків : Одиссей, 2010. – 368 с.
11. Принцип верховенства права : проблеми теорії та практики : у двох книгах / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка ; [ред. кол. : Ю.С. Шемшученко (голова)] / Книга друга : Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / Відп. ред. В.Б. Авер'янов. – К. : Конус-Ю, 2008. – 314 с.
12. Писаренко Н. Лекція доцента Н. Писаренко : Вступ до курсу «Адміністративне судочинство в Україні» / Н. Писаренко // Право України. – 2011. – № 4 – С. 267-272.
13. Стефанюк В. Проблеми вдосконалення адміністративного права та перспективи розвитку адміністративної юстиції в Україні / В. Стефанюк // Право України. – 2003. – № 1. – С. 3-6.
14. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності / Ю. Битяк // Право України. – 2011. – № 4. – С. 4-11.
15. Рум'янцева В.В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України / В.В. Рум'янцева // Сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/1956>
16. Адміністративне право України. Академічний курс : Підручник : у двох томах. Том 2. Особлива частина / Ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2005. – 624 с.
17. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
18. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35, / 35-36, 37. – С. 1358.
19. Закон України «Про судоустрій і статус судів» від 7 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41, / № 41-42 ; № 43 ; № 44-45. – Ст. 529.
20. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13; 2006. – № 32. – Ст. 270.